

Tamara Anna Galbarczyk

Rola kapitałów własnych i obcych w finansowaniu aktywnych operacji banków spółdzielczych w Polsce

Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia 46/4,
167-179

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TAMARA ANNA GALBARCZYK

*Rola kapitałów własnych i obcych w finansowaniu
aktywnych operacji banków spółdzielczych w Polsce*

The role of external and equity capital in funding the operations of active cooperative banks in Poland

Słowa kluczowe: banki spółdzielcze, kapitały własne i obce, operacje aktywne, finansowanie

Key words: cooperative banks, external and equity capital, active operations, funding

Wstęp

Istota działania banków spółdzielczych nie odbiega od banków komercyjnych, przy czym ze względu na mniejsze wymagania odnośnie do wyposażenia kapitałowego ich zakres działania terytorialny przedmiotowy został ustawowo ograniczony. Obecnie, w wyniku kolejnych nowelizacji przepisów, mogą one wykonywać niemalże wszystkie czynności wskazane w ustawie Prawo bankowe¹. Najpóźniej rozszerzono zakres ich działania o prawo emitowania papierów wartościowych². Dzięki temu część banków skorzystała z możliwości zwiększenia funduszy własnych w drodze emisji obligacji spółdzielczych, ale konieczność dalszego ich wzrostu pozostaje nadal największym wyzwaniem – tym bardziej że banki spółdzielcze nie są zainteresowane dodatkowymi możliwościami zwiększania głównego źródła finansowania, jakim są kapitały obce,

¹ Por. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U. 2002, nr 72, poz. 665 ze zm., art. 5 i 6, ust. 1 oraz Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U., nr 119 poz. 1252 ze zm., art. 6 i 7.

² Ustawa z dnia 1 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U., nr 127 poz. 1050, art. 1, pkt 1 i 2.

w sytuacji gdy niski poziom kapitałów własnych jest barierą dla angażowania się w operacje aktywne, a szczególnie w działalność kredytową. W związku z tym celem autorki stało się określenie roli kapitałów własnych i obcych – z uwzględnieniem wykorzystania nowych możliwości ich wzrostu – w finansowaniu operacji aktywnych banków spółdzielczych, a zwłaszcza ich działalności kredytowej.

1. Źródła finansowania działalności banków spółdzielczych

W ujęciu klasycznym, opierającym się na wyróżnieniu w bilansie strony aktywnej i pasywnej, operacje bankowe są dzielone na aktywne, pasywne i pośredniczące³. Operacje pasywne polegają na gromadzeniu przez banki środków różnych klientów, aby łącznie z własnymi zasobami lokować je w operacjach aktywnych. Stanowią więc źródło finansowania majątku i działalności (w szczególności kredytowej) banku. Obejmują kapitały własne i obce.

1.1. Kapitały (fundusze) własne

Kapitał własny pełni funkcję założycielską i przesądza o skali prowadzonej działalności. Odpowiednie kapitały powinny być zgromadzone jako jeden z warunków utworzenia banku, a w trakcie prowadzenia działalności należy je utrzymywać na wymaganym poziomie⁴.

Elementy funduszy własnych ujęto w tabeli 1.

Jak wynika z tabeli, zarówno w funduszach podstawowych, jak i uzupełniających mogą być uwzględniane inne pozycje określone przez KNF. Zgodnie z uchwałą takimi pozycjami zaliczanymi do funduszy podstawowych banku spółdzielczego, za zgodą KNF, mogły być obligacje długoterminowe, których wartość w ostatnich 10 latach przed wykupem miała być pomniejszana na koniec każdego roku o 10% kwoty zaliczonej do funduszy podstawowych. Mogły one zostać zaliczone do funduszy podstawowych do wysokości 35% tych funduszy – po spełnieniu warunków określonych w uchwale⁵.

Część banków, korzystając z istniejących możliwości, wyemitowała obligacje spółdzielcze. 31 grudnia 2011 r. 24 serie obligacji 19 banków spółdzielczych i BPS SA o wartości nominalnej 381,3 mln zł były przedmiotem notowań na rynku Catalyst⁶.

³ M. Iwanicz-Drozdowska, W.L. Jaworski, Z. Zawadzka, *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2006, s. 116.

⁴ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, art. 32, ust. 1 i 2 oraz art. 128, ust. 1 i 2.

⁵ Uchwała nr 314/2009 KNF z dnia 14 października 2009 r. w sprawie innych pozycji bilansu banku zaliczanych do funduszy podstawowych banku, ich wysokości, zakresu i warunków ich zaliczania do funduszy podstawowych banku, Dz. Urz. KNF nr 1, poz. 8, par. 2, ust. 1 i 3 oraz par. 3 i 4.

⁶ www.gpwcatalyst.pl (3.01.2012).

Tabela 1. Elementy funduszy własnych banku spółdzielczego

Fundusze podstawowe	Fundusze uzupełniające
<p>1. Fundusze zasadnicze, które stanowią: wpłacony fundusz udziałowy oraz fundusz zasobowy i rezerwowowy.</p> <p>2. Pozycje dodatkowe, które stanowią:</p> <ul style="list-style-type: none"> • fundusz ogólnego ryzyka na niezidentyfikowane ryzyko działalności bankowej, • niepodzielony zysk z lat ubiegłych, • zysk w trakcie zatwierdzania oraz zysk netto bieżącego okresu, obliczone zgodnie z obowiązującymi zasadami, pomniejszone o wszelkie przewidywane obciążenia i dywidendy, w kwotach nie wyższych niż kwoty zweryfikowane przez biegłych rewidentów, • inne pozycje bilansu banku określone przez KNF. <p>3. Pozycje pomniejszające, które stanowią:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wartości niematerialne i prawne wycenione wg wartości bilansowej, • strata z lat ubiegłych, strata w trakcie zatwierdzania, strata netto bieżącego okresu, • inne pomniejszenia funduszy podstawowych określone przez KNF. 	<p>1. Fundusz z aktualizacji wyceny majątku trwałego.</p> <p>2. Za zgodą KNF:</p> <ul style="list-style-type: none"> • maks. 50% dodatkowej kwoty odpowiedzialności członków, • zobowiązania podporządkowane, rozumiane jako zobowiązania z tyt. przyjęcia przez bank – w kwocie i na zasadach ustalonych w decyzji KNF, wydanej na wniosek banku, pomniejszanej na koniec każdego roku w ciągu ostatnich 5 lat trwania umowy o 20% tej kwoty, z tym że suma tej kwoty i dodatkowej kwoty odpowiedzialności członków nie może przewyższać 50% fund. podstawowych – środków pieniężnych spełniających zgodnie z umową łącznie następujące warunki: <ul style="list-style-type: none"> – środki przyjęto na minimum 5 lat (okres umowy) i nie mogą być wycofane przed terminem, z tym że na wniosek banku KNF może wyrazić zgodę na ich wcześniejszy zwrot, – środki podlegają zwrotowi w ostatniej kolejności w przypadku upadłości banku lub jego likwidacji, – zwrot środków nie jest zabezpieczony przez bank bezpośrednio ani pośrednio, • fundusze tworzone ze środków własnych lub obcych, pod warunkiem że bank może je dowolnie wykorzystywać na pokrycie niezidentyfikowanego ryzyka, a ich kwota została ustalona przez zarząd i zweryfikowana przez biegłych rewidentów, • zobowiązania z tytułu papierów wartościowych o nieokreślonym terminie wykupu oraz inne instrumenty o podobnym charakterze, pod warunkiem że nie podlegają spłacie z inicjatywy wierzyciela bez uprzedniej zgody KNF, w razie upadłości lub likwidacji środki będą zwracane w ostatniej kolejności, umowa przysądza bankowi możliwość odroczenia spłaty odsetek, a warunki emisji zapewniają możliwość pokrywania strat kwotą długu wraz z niespłaconymi odsetkami, wynikającymi z tych pozycji. <p>3. Inne pozycje określone przez KNF w celu bezpiecznego prowadzenia działalności bankowej i prawidłowego zarządzania ryzykiem.</p> <p>4. Pomniejszenia funduszy uzupełniających, określone przez KNF.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Z końcem grudnia 2010 r. wspomniana uchwała straciła moc. Środki z emisji obligacji wyemitowanych przez banki na jej podstawie i zaliczone do funduszy podstawowych na podstawie decyzji KNF na koniec 2010 r. mogą być nadal zaliczane w kwotach nie większych niż: 35% tych funduszy do końca 2020 r., 20% w okresie 31.12.2020–31.12.2030 r. i 10% w okresie 31.12.2030–31.12.2040 r. Od 2041 r. nie będą mogły być zaliczane do funduszy podstawowych⁷. W związku z tym środki z emisji papierów dłużnych przeprowadzanych przez banki spółdzielcze aktualnie

⁷ Uchwała nr 434/2010 KNF z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie innych pozycji bilansu banku zaliczanych do funduszy podstawowych banku, ich wysokości, zakresu i warunków ich zaliczania do funduszy podstawowych banku, Dz. Urz. KNF nr 1, poz. 1, par. 2 i 3.

– po spełnieniu określonych warunków i za zgodą KNF – mogą być zaliczone do funduszy uzupełniających albo do kapitałów obcych.

1.2. Kapitały obce

Kapitały obce znajdują odbicie w pasywach bilansu (jako zobowiązania), czyli bank staje się dłużnikiem klientów. Powierzone środki podlegają zwrotowi i generują koszty pozyskania kapitału. Przykładem takich operacji może być przyjmowanie depozytów i lokat, emisja papierów wartościowych czy zaciąganie kredytu refinansowego w NBP. Ponieważ jednak warunkiem uzyskania kredytu lombardowego i technicznego jest posiadanie rachunku bieżącego w DSP w NBP, a banki spółdzielcze mają rachunki bieżące w bankach zrzeszających, nie mogą korzystać z tego rodzaju kredytów⁸. Mogą jedynie redyskontować w NBP zdyskontowane weksle⁹.

Banki spółdzielcze mogą przyjmować wkłady pieniężne płatne na żądanie lub z nadejściem oznaczonego terminu oraz prowadzić rachunki tych wkładów. Obowiązuje tu jednak wymóg, że bank może prowadzić działalność na terenie województwa, w którym znajduje się jego siedziba, oraz na terenie powiatów, w których znajdują się jego placówki wykonujące czynności bankowe. Poza tym, za zgodą banku zrzeszającego, może działać także na terenie powiatów sąsiadujących. Wyjątkiem jest bank, którego fundusze własne stanowią równowartość co najmniej 5 mln euro – może on prowadzić działalność na terenie całego kraju¹⁰ i wykonywać wszystkie czynności przewidziane w ustawie Prawo bankowe. Spośród – działających na koniec 2010 r. – 576 banków spółdzielczych tylko jeden (Krakowski Bank Spółdzielczy) spełniał te wymogi i działał samodzielnie¹¹.

28 sierpnia 2009 r. rozszerzono zakres działania banków spółdzielczych o możliwość emisji bankowych papierów wartościowych i zaciągania zobowiązań z tytułu emisji papierów wartościowych za zgodą banku zrzeszającego¹². Powiększanie kapitałów obcych jest możliwe w drodze emisji obligacji, bankowych papierów wartościowych i certyfikatów depozytowych.

Emitent obligacji potwierdza zaciągnięcie określonej kwoty pożyczki i zobowiązuje się do jej zwrotu właścicielowi obligacji w ustalonym terminie oraz do zapłaty

⁸ Uchwała nr 7/2010 Zarządu NBP z dnia 4 marca 2010 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu refinansowania banków kredytem lombardowym oraz kredytem w ciągu dnia operacyjnego przez NBP, Dz. Urz. NBP nr 4, poz. 4 ze zm., par. 3, ust. 1, pkt 1 oraz Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U., nr 119, poz. 1252 ze zm., art. 19, ust. 2, pkt 1.

⁹ Uchwała nr 2/98 Zarządu NBP z dnia 27 lutego 1998 r. w sprawie rodzajów weksli przyjmowanych przez NBP do redyskonta oraz zasad i trybu ich redyskonta, Dz. Urz. NBP nr 3, poz. 5 ze zm., par. 3, pkt 3 i 4.

¹⁰ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U., nr 119, poz. 1252 ze zm., art. 5.

¹¹ *Raport o sytuacji banków w 2010 r.*, Urząd KNF, Warszawa 2011, s. 13.

¹² Ustawa z dnia 1 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U. nr 119, poz. 1252 ze zm., art. 1, pkt 1 i 2.

odsetek. Jest to instrument umożliwiający zaciąganie pożyczki jednocześnie u wielu wierzycieli, często na bardzo długi okres¹³. Bank, który wyemitował obligacje, odpowiada całym majątkiem za zobowiązania z nich wynikające. Środków pochodzących z emisji nie może przeznaczyć na inne cele niż określone w warunkach emisji (o ile je określono). W warunkach emisji może wprowadzić zakaz lub ograniczenie zbywania obligacji imiennych¹⁴.

W celu gromadzenia środków w złotych lub w walutach obcych banki mogą emitować także bankowe papiery wartościowe, które zawierają w treści elementy określone w ustawie, mogą być zdematerializowane, a bank nie może udzielać kredytów ani pożyczek na zakup papierów emitowanych przez siebie. Nie podlegają wykupowi przed terminem, o ile ich treść nie stanowi inaczej. O zamierzonej emisji, jej warunkach i wartości informowany jest NBP¹⁵.

Certyfikaty depozytowe to papiery emitowane przez banki, które potwierdzają złożenie depozytu o określonej wielkości i na oznaczony czas. Certyfikat jest zwykle papierem procentowym, ale mogą być także emitowane certyfikaty dyskontowe, sprzedawane z dyskontem i podlegające wykupowi w terminie zapadalności według wartości nominalnej¹⁶. Posiadacz certyfikatu nie musi zrywać lokaty terminowej, co wiąże się z obniżeniem lub utratą odsetek, lecz może sprzedać certyfikat na rynku wtórnym¹⁷. Dla banku emisja certyfikatów jest formą atrakcyjniejszą niż lokata międzybankowa, ze względu na możliwość obrotu na rynku wtórnym¹⁸. Sens emisji polega na tym, że są to papiery na okaziciela, podlegające swobodnemu obrotowi na rynku wtórnym. Tymczasem osoby uprawnione do korzystania z gwarancji BFG muszą być stroną umowy imiennego rachunku bankowego lub mieć wierzytelność potwierdzoną wystawionym przez bank dokumentem imiennym¹⁹. Ogranicza to zainteresowanie emisją tych walorów w warunkach polskich, a przynajmniej adresowaniem tej emisji do podmiotów, których wierzytelności podlegają gwarancjom BFG.

Rozszerzenie zakresu działania umożliwiło bankom spółdzielczym powiększanie źródeł finansowania działalności w postaci emisji papierów wartościowych. Jak do tej pory nie były one jednak zbyt zainteresowane powiększaniem kapitałów obcych w tej formie. Problemem w ich przypadku jest niedostatek kapitałów własnych, których wysokość ogranicza możliwości zaangażowania w operacje aktywne w wyniku obowiązujących ustawowych limitów koncentracji zaangażowania oraz konieczności zapewnienia adekwatności kapitałowej stosownie do podejmowanego ryzyka.

¹³ W. Dębski, *Rynek finansowy i jego mechanizmy. Podstawy teorii i praktyki*, PWN, Warszawa 2003, s. 213.

¹⁴ Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o obligacjach, Dz. U. 2001, nr 120, poz. 1300 ze zm., art. 8, ust. 1, art. 20, 22 i 28, ust. 2.

¹⁵ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U., nr 119, poz. 1252 ze zm., art. 89, ust. 2, art. 90, ust. 1 i 4 i art. 91.

¹⁶ W. Dębski, *op. cit.*; Dz. U., nr 119 poz. 1252 ze zm., s. 51.

¹⁷ *System finansowy w Polsce*, B. Pietrzak, Z. Polański, B. Woźniak (red.), PWN, Warszawa 2004, s. 253.

¹⁸ G. Białek: *Podstawy zarządzania pieniądzem w banku komercyjnym*, Twigger, Warszawa 1994, s. 102.

¹⁹ Por. definicję deponenta i środków gwarantowanych w ustawie z dnia 14 grudnia 1994 r. o BFG, Dz. U. 1995, nr 4, poz. 18 ze zm., art. 2

1.3. Wielkość i struktura źródeł finansowania działalności w latach 2008–2010

Kapitały obce są głównym źródłem finansowania operacji aktywnych wykorzystywanym przez banki w funkcji pośrednika finansowego. Na ich znaczenie zwraca uwagę ustawa Prawo bankowe w definicji banku, wskazując, że jego działalność wiąże się z obciążaniem ryzykiem środków powierzonych pod jakimkolwiek tytułem zwrotnym (poprzez ich udostępnianie w operacjach aktywnych). Stanowiły one w badanym okresie 89,4–89,7% pasywów banków (tabela 2). Znacznie mniejszą rolę odgrywały kapitały obce, których udział w pasywach oscylował w granicach 10%. Kapitały te są źródłem finansowania tzw. aktywów trwałych.

Tabela 2. Wielkość i struktura pasywów banków spółdzielczych (w mln zł)

	2008	2009	2010
Suma bilansowa, w tym:	56 536	61 715	70 455
I. Zobowiązania ogółem, w tym:	50 686	55 179	63 133
1. Depozyty ogółem, w tym:	48 583	53 077	61 057
1.1. sektora finansowego	823	1 023	1 109
1.2. sektora budżetowego	6 345	6 373	6 125
1.3. sektora niefinansowego, w tym:	41 415	45 681	53 823
1.3.1. gospodarstw domowych	36 424	39 835	46 882
1.3.2. przedsiębiorstw	3 701	4 390	5 302
2. Zobowiązania z tytułu własnej emisji	0	0	144
II. Kapitały własne	5 850	6 536	7 322

Źródło: *Raport o sytuacji banków w 2010 r.*, UKNF, Warszawa 2011, s. 72.

Główną formą pozyskiwania kapitałów obcych jest działalność depozytowa. Banki przyjmują depozyty a`vista i lokaty terminowe przede wszystkim od klientów sektora niefinansowego. Ich udział w finansowaniu banków spółdzielczych wyliczono w tabeli 3.

Tabela 3. Udział depozytów sektora niefinansowego w finansowaniu działalności banków spółdzielczych (w %)

	2008	2009	2010
Udział w zobowiązaniach ogółem	81,7	82,8	85,3
Udział w pasywach	73,3	74,0	76,4

Źródło: opracowanie własne.

Oprócz depozytów sektora niefinansowego, które stanowiły około 75% pasywów, banki spółdzielcze pozyskiwały także środki od sektora budżetowego i finansowego (w tym lokaty międzybankowe bierne). Mają one stosunkowo niewielki udział w finansowaniu działalności, ale ich wielkość w latach 2008–2010 sukcesywnie rosła. Wyjątek stanowią depozyty sektora budżetowego, które w roku 2010 zmniejszyły się o 248 mln zł.

W latach 2008–2009 zobowiązania z tytułu własnej emisji w bankach spółdzielczych nie występowały. Na koniec 2010 r. ich wartość wyniosła 144 mln zł (0,2% pasywów), co potwierdza niskie zainteresowanie tą formą powiększania kapitałów obcych.

2. Aktywne operacje banków spółdzielczych

Operacje aktywne są ewidencjonowane w aktywach bilansu banku, realizowane na rachunek i ryzyko banku i polegają na lokowaniu środków pieniężnych w celu osiągnięcia przychodów. Ich przykładem jest udzielanie kredytów, lokowanie środków w papiery wartościowe i udziały oraz na rynku międzybankowym (lokaty międzybankowe czynne).

2.1. Działalność kredytowa

Banki spółdzielcze mogą udzielać kredytów i pożyczek, przy czym czynności te mogą być wykonywane z osobami fizycznymi zamieszkującymi lub prowadzącymi przedsiębiorstwo na terenie działania banku bądź z osobami prawnymi lub jednostkami organizacyjnymi nieposiadającymi osobowości prawnej, ale posiadającymi zdolność prawną, mającymi siedzibę lub jednostki organizacyjne na terenie działania banku²⁰.

Udzielając kredytów, banki muszą przestrzegać obowiązujących limitów. Zgodnie z ustawą zaangażowanie finansowe banku w pojedynczym podmiocie lub grupie podmiotów powiązanych nie mogło przekroczyć 20% lub 25% funduszy własnych banku. Zaangażowanie osiągające lub przekraczające 10% funduszy własnych traktowano jako duże, a łączna suma takich zaangażowań nie mogła być wyższa niż 800% tych funduszy²¹. Ponieważ zrzeszone banki spółdzielcze mają mniejsze fundusze własne niż pozostałe banki, co determinuje niższe maksymalne kwoty zaangażowania, ich klientami są zwykle osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego i małe przedsiębiorstwa w niewielkim stopniu korzystające z finansowania zewnętrznego.

²⁰ Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających, Dz. U., nr 119, poz. 1252 ze zm., art. 6, ust. 1, pkt 3 i 6 oraz ust. 2.

²¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, Dz. U., nr 119, poz. 1252 ze zm., art. 71. Ustawowe limity koncentracji zaangażowania uległy zmianie 12 lipca 2011 r.

2.2. Inwestycje w papiery wartościowe

Za zgodą banku zrzeszającego banki spółdzielcze mogą obejmować lub nabywać akcje i prawa z akcji, udziały innej osoby prawnej i jednostki uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych (zgody nie wymaga obejmowanie lub nabywanie akcji i praw z nich lub udziałów banków), a także dokonywać obrotu papierami wartościowymi²².

Papiery wartościowe mogą być nabywane w celach zarobkowych, jako pokrycie rezerwy płynności lub funduszy ochrony środków gwarantowanych, które są tworzone w związku z działalnością gwarancyjną BFG. Mogą tu jednak występować pewne ograniczenia.

Banki spółdzielcze mogą nabywać skarbowe papiery wartościowe, ale nie mogą być uczestnikami przetargów, w których są sprzedawane bony lub obligacje skarbowe oferowane w sieci hurtowej. Podobnie jak inni nabywcy muszą korzystać z pośrednictwa dealerów skarbowych papierów wartościowych, spełniających określone warunki²³. Na liście dealerów, z którymi MF podpisało umowy na 2012 r., jest 14 banków, wśród których nie ma ani banków spółdzielczych, ani zrzeszających²⁴. Banki spółdzielcze mogą natomiast nabywać obligacje detaliczne w drodze subskrypcji lub zamiany, którą prowadzą uprawnione podmioty²⁵.

Ze względu na wymóg posiadania rachunku bieżącego w DSP w NBP banki spółdzielcze zrzeszone nie mogą:

- brać udziału w podstawowych i dostrajających operacjach otwartego rynku²⁶,
- nabywać samodzielnie bonów pieniężnych NBP na rynku pierwotnym, ponieważ nie mogą być uczestnikami RPW²⁷.

2.3. Wielkość i struktura aktywów w latach 2008–2010

Podstawową formą operacji aktywnych jest działalność kredytowa. Udział kredytów w aktywach banków spółdzielczych w analizowanym okresie wynosił niewiele ponad 60% (60,7–63,3%), co wynika z tabeli 4.

²² *Ibidem*, art. 8.

²³ Rozporządzenie MF z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie warunków emitowania bonów skarbowych, Dz. U. nr 250, poz. 1679, par. 8, ust. 1, pkt 1 oraz Rozporządzenie MF z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie warunków emitowania obligacji skarbowych oferowanych w sieci sprzedaży hurtowej, Dz. U. nr 250, poz. 1680, par. 8, ust. 1, pkt 1.

²⁴ www.mf.gov.pl (5.05.2012).

²⁵ Rozporządzenie MF z dnia 3 grudnia 2010 r. w sprawie warunków emitowania obligacji skarbowych oferowanych w sieci sprzedaży detalicznej, Dz. U. nr 237, poz. 1573, par. 6 i 8.

²⁶ Uchwała nr 56/2010 Zarządu NBP z dnia 21 października 2010 r. w sprawie kryteriów uczestnictwa banków krajowych, oddziałów banków zagranicznych oraz oddziałów instytucji kredytowych w operacjach otwartego rynku prowadzonych przez NBP, Dz. Urz. NBP nr 14, poz. 15, par. 2, pkt 1 i par. 3, pkt 1.

²⁷ Uchwała nr 71/2010 Zarządu NBP z dnia 23 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu Rejestru Papierów Wartościowych, Dz. Urz. NBP nr 20, poz. 22, załącznik, par. 2, pkt 2.

Tabela 4. Wielkość i struktura aktywów banków spółdzielczych (w mln zł)

	2008	2009	2010
Suma bilansowa, w tym:	56 537	61 715	70 455
I. Kredyty ogółem (wartość bilansowa brutto), w tym:	34 314	39 087	43 253
1. dla sektora finansowego	103	100	151
2. dla sektora budżetowego	2 042	2 813	3 512
3. dla sektora niefinansowego, w tym:	32 169	36 174	39 590
3.1. dla gospodarstw domowych, w tym:	25 110	27 670	29 469
3.1.1. mieszkaniowe, w tym:	3 108	3 708	4 279
3.1.1.1. złotowe	3 107	3 704	4 270
3.1.2. konsumpcyjne	4 225	4 940	5 439
3.2. dla przedsiębiorstw, w tym:	6 846	8 211	9 751
3.2.1. dla sektora MSP	6 724	8 004	9 522
II. Instrumenty dłużne i kapitałowe	3 018	2 391	2 138

Źródło: *Raport o sytuacji banków w 2010 r.*, UKNF, Warszawa 2011, s. 72.

Najwięcej kredytów udzielono podmiotom sektora niefinansowego. Ich udział w kredytach ogółem i w aktywach przedstawiono w tabeli 5.

Tabela 5. Udział kredytów dla sektora niefinansowego w kredytach ogółem i aktywach (w %)

	2008	2009	2010
Udział w kredytach ogółem	93,7	92,5	91,5
Udział w aktywach	56,9	58,6	56,2

Źródło: opracowanie własne.

Cechą działalności kredytowej banków spółdzielczych była dominacja kredytów dla gospodarstw domowych²⁸. Drugie miejsce zajęły kredyty dla przedsiębiorstw (głównie MSP), a trzecie – dla sektora budżetowego. Wśród kredytów mieszkaniowych dominowały kredyty udzielone w złotych.

W portfelu aktywów banki spółdzielcze miały także instrumenty dłużne i kapitałowe, których udział był niewielki i spadł z 5,3% w 2008 r. do 3,9% w 2009 r. i 3% w 2010 r.

²⁸ Por. *Współczesna bankowość spółdzielcza*, A. Szelągowska (red.), CeDeWu, Warszawa 2012, s. 169.

3. Specyfika i konsekwencje finansowania działalności kredytowej banków spółdzielczych środkami z działalności depozytowej

Jak wynika z prowadzonych rozważań, najważniejszym źródłem finansowania działalności banków spółdzielczych, podobnie zresztą jak komercyjnych, jest działalność depozytowa (depozyty sektora niefinansowego, głównie gospodarstw domowych), a podstawową formą operacji aktywnych – działalność kredytowa (kredyty dla gospodarstw domowych). Jednakże w latach 2008–2010 udział depozytów sektora niefinansowego w pasywach banków spółdzielczych (odpowiednio 73,3%, 74%, 76,4%) był znacznie wyższy niż w bankach komercyjnych (48,2%, 53,7%, 53%). Z kolei udział kredytów dla tego sektora w aktywach (56,9%, 58,6%, 56,2%) niewiele różnił się od udziału w bankach komercyjnych (59,1%, 60,7%, 60,5%). Banki spółdzielcze charakteryzowały się ponadto wyższym stosunkiem depozytów do kredytów, szczególnie w odniesieniu do sektora niefinansowego i niższym stosunkiem kredytów do kapitałów własnych (tabela 6).

Tabela 6. Wybrane wskaźniki działalności depozytowo-kredytowej (w %)

	2008		2009		2010	
	BS	BK	BS	BK	BS	BK
Depozyty ogółem/kredyty ogółem	141,6	117,9	135,8	115,6	141,2	114,5
Depozyty sektora niefinansowego/ kredyty sektora niefinansowego	128,7	81,5	126,3	88,6	136,0	87,7
Kredyty ogółem/kapitały własne	586,5	711,9	598,0	656,5	590,7	644,6
Kredyty sektora niefinansowego/ kapitały własne	549,9	661,6	553,5	586,7	540,7	568,7
BS – banki spółdzielcze, BK – banki komercyjne						

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Raportu o sytuacji banków w 2010 r.*, UKNF, Warszawa 2011, s. 70 i 72.

Powyższe dane świadczą o tym, że depozyty w bankach spółdzielczych przekraczały znacznie kredyty ogółem przez nie udzielone. Jeszcze większa różnica występowała w odniesieniu do depozytów i kredytów sektora niefinansowego. W bankach komercyjnych kredyty dla tego sektora były częściowo finansowane depozytami pozyskanymi z sektora finansowego i budżetowego oraz środkami z emisji papierów wartościowych. W bankach spółdzielczych depozyty sektora niefinansowego przewyższały kredyty udzielone podmiotom z tego sektora. Nadwyżka musiała więc finansować kredyty dla pozostałych sektorów, inwestycje w papiery wartościowe i udziały lub lokaty w bankach zrzeszających. Nic więc dziwnego, że banki spółdzielcze nie były zbyt zainteresowane powiększaniem kapitałów obcych np. w drodze

emisji papierów wartościowych. Z powodu małych kapitałów własnych nie mogły bowiem znacząco zwiększyć skali działalności kredytowej z uwagi na obowiązujące limity koncentracji zaangażowania. Dlatego też część banków była wręcz zainteresowana emisją obligacji spółdzielczych jako formą powiększenia funduszy własnych (podstawowych lub uzupełniających). Chociaż emisja papierów dłużnych nie będzie miała wpływu na fundusze podstawowe, banki będą je z pewnością nadal emitować, zaliczając środki do funduszy uzupełniających, jako zobowiązania podporządkowane. Aby sprostać nowym regulacjom ostrożnościowym, będą ponadto zmuszone dokonać redefinicji kapitałów własnych oraz powiększyć fundusze podstawowe, ale proces ten ma być rozłożony w czasie. Dopiero zwiększenie funduszy własnych, znoszące barierę wzrostu portfela kredytowego, może spowodować zainteresowanie banków spółdzielczych powiększaniem kapitałów obcych, m.in. poprzez emisję papierów wartościowych.

Zakończenie

Pomimo finansowania operacji aktywnych przede wszystkim przez kapitały obce konieczność posiadania odpowiedniej bazy kapitałowej i presja konkurencji wymusza na bankach spółdzielczych dążenie do ciągłego poszukiwania potencjalnych źródeł powiększania nie tyle kapitałów obcych, ile funduszy własnych. Należą do nich wypracowany zysk, podwyższenie zadeklarowanych udziałów, przyjęcie nowych członków czy powiększenie kwoty dodatkowej odpowiedzialności członków. Poza tym ważną pozycją umożliwiającą wzrost kapitałów własnych są zobowiązania podporządkowane, które w kwocie i na zasadach ustalonych w decyzji KNF mogą być także zaliczane do funduszy uzupełniających. Dotychczas zobowiązania takie zaciągane w bankach zrzeszających i innych podmiotach miały głównie charakter pożyczek²⁹. Aktualnie banki mają możliwość zaciągania zobowiązań związanych z emisją papierów wartościowych, dzięki czemu środki pozyskane z emisji certyfikatów depozytowych czy obligacji, po spełnieniu określonych warunków i uzyskaniu zgody KNF, mogą być zaliczone do funduszy uzupełniających.

Najważniejszym problemem stojącym przed bankami spółdzielczymi będzie jednak nie tylko konieczność powiększenia funduszy własnych, ale także funduszy podstawowych, z których będą wyłączone fundusze udziałowe. W celu sprostania nowym wymaganiom (CRD IV i Bazylea III) zostaną prawdopodobnie wzmocnione procesy łączenia banków spółdzielczych. Konsolidacje są wskazane tym bardziej, że monitorowanie tego sektora wskazuje na niedostateczne wykorzystanie potencjału organizacyjnego i finansowego.

²⁹ A. Krakowiak, K. Owczarek, *Jak uruchomić potencjał banków spółdzielczych*, „Bank Wspólnych Sił” 2010, nr 4, s. 21.

Bibliografia

1. Bialek G., *Podstawy zarządzania pieniądzem w banku komercyjnym*, Twigger, Warszawa 1994.
2. Dębski W., *Rynek finansowy i jego mechanizmy. Podstawy teorii i praktyki*, PWN, Warszawa 2003.
3. Iwanicz-Drozdowska M., Jaworski W.L., Zawadzka Z., *Bankowość. Zagadnienia podstawowe*, Poltext, Warszawa 2006.
4. Krakowiak A., Owczarek K., *Jak uruchomić potencjał banków spółdzielczych*, „Bank Wspólnych Sił” 2010, nr 4.
5. Pietrzak B., Polański Z., Woźniak B. (red.), *System finansowy w Polsce*, PWN, Warszawa 2004.
6. *Raport o sytuacji banków w 2010 r.*, Urząd KNF, Warszawa 2011.
7. Rozporządzenie MF z dnia 3 grudnia 2010 r. w sprawie warunków emitowania obligacji skarbowych oferowanych w sieci sprzedaży detalicznej (Dz. U. nr 237, poz. 1573).
8. Rozporządzenie MF z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie warunków emitowania bonów skarbowych (Dz. U. nr 250, poz. 1679)
9. Rozporządzenie MF z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie warunków emitowania obligacji skarbowych oferowanych w sieci sprzedaży hurtowej (Dz. U. nr 250, poz. 1680).
10. Szelągowska A. (red.), *Współczesna bankowość spółdzielcza*, CeDeWu, Warszawa 2012.
11. Uchwała nr 2/98 Zarządu NBP z dnia 27 lutego 1998 r. w sprawie rodzajów weksli przyjmowanych przez NBP do redyskonta oraz zasad i trybu ich redyskonta (Dz. Urz. NBP nr 3, poz. 5 ze zm.).
12. Uchwała nr 314/2009 KNF z dnia 14 października 2009 r. w sprawie innych pozycji bilansu banku zaliczanych do funduszy podstawowych banku, ich wysokości, zakresu i warunków ich zaliczania do funduszy podstawowych banku (Dz. Urz. KNF nr 1 poz. 8).
13. Uchwała nr 7/2010 Zarządu NBP z dnia 4 marca 2010 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu refinansowania banków kredytem lombardowym oraz kredytem w ciągu dnia operacyjnego przez NBP (Dz. Urz. NBP nr 4, poz. 4 ze zm.).
14. Uchwała nr 56/2010 Zarządu NBP z dnia 21 października 2010 r. w sprawie kryteriów uczestnictwa banków krajowych, oddziałów banków zagranicznych oraz oddziałów instytucji kredytowych w operacjach otwartego rynku prowadzonych przez NBP (Dz. Urz. NBP nr 14, poz. 15).
15. Uchwała nr 71/2010 Zarządu NBP z dnia 23 grudnia 2010 r. w sprawie wprowadzenia Regulaminu Rejestru Papierów Wartościowych (Dz. Urz. NBP nr 20, poz. 22).
16. Uchwała nr 434/2010 KNF z dnia 20 grudnia 2010 r. w sprawie innych pozycji bilansu banku zaliczanych do funduszy podstawowych banku, ich wysokości, zakresu i warunków ich zaliczania do funduszy podstawowych banku (Dz. Urz. KNF nr 1, poz. 1).
17. Ustawa z dnia 14 grudnia 1994 r. o BFG (Dz. U. 1995 nr 4, poz. 18 ze zm.).
18. Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o obligacjach (Dz. U. 2001, nr 120, poz. 1300 ze zm.).
19. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (tekst jednolity), (Dz. U. 2002 nr 72, poz. 665 ze zm.).
20. Ustawa z dnia 7 grudnia 2000 r. o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz. U., nr 119, poz. 1252 ze zm.).
21. Ustawa z dnia 1 lipca 2009 r. o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się i bankach zrzeszających (Dz. U. nr 127, poz. 1050).

**The role of external and equity capital in funding the operations
of active cooperative banks in Poland**

In 2008 the scope of cooperative banks' operations included the issuance of securities in order to increase external and equity capital. However, these banks are not interested in increasing external capital because of the excess of deposits relative to the capability to undertake active operations

(especially lending activity). The barrier here is the low level of equity capital and the concentration limits in force. The need to have the appropriate capital base, pressure by competitors, and changes in supervisory regulations will force banks to increase equity capital, e.g. through profit accumulation, an increase in declared shares and/or in the number of members. This will not be easy in time of crisis; therefore, consolidation processes of the sector will intensify.